

KADIN EDEBİYATI ARAŞTIRMALARINA BİR KAYNAK OLARAK *NEVSÂL-İ MİLLÎ*

Yakup ÖZTÜRK¹

Özet

Nevsal-i Millî 1330-1914 yılında tek cilt hâlinde yayımlanmış bir yıllıktır. Yıllıkta altmış kadar şahsiyet hakkında malumat bulunmaktadır. Tanzimat sonrası edebiyat tarihi çalışmaları içinde önemli bir kaynak olan eser, yaşayan şair ve yazarların kısa hayat hikâyelerinin yanında el yazılarından ve eserlerinden örnekler barındırmaktadır. Bunlarla beraber, Türk edebiyatı tarihinin görevini kolaylaştırmak gibi bir iddia da taşıyan yıllık, çıktığı dönemde büyük ilgi görür. Sadece edebiyat tarihi için değil siyasî ve toplumsal tarih için de önemli belgelere sahip olan *Nevsâl-i Millî*'de yeni Meclis-i Mebûsan üyelerinin resimlerine ve gazete ve dergilerin alfabetik sıraya göre tanıtıldığı “Matbuatımız” bölümüne yer verilmektedir. Biz bu bildirimizde, *Nevsâl-i Millî*'nin kadın edebiyatı çalışmalarına hangi açılardan kaynaklık edebileceğini ele alacağız. Bunu yaparken kadın edebiyatı kavramı, Türkiye’de kadın edebiyatı çalışmaları ve eserde adı geçen kadın edebiyatçıların edebî şahsiyetleri ve eserlerini tetkik edeceğiz. Bilindiği üzere kadın edebiyatı çalışmaları Türk edebiyatında da önemli bir hacme ulaşmıştır. Hem teorik okumalar hem de monografi çalışmaları ardı ardına üniversitelerin çalışma alanlarına girmekte, kimi üniversitelerde kadın edebiyatı araştırmalarına dâir birimler kurulmaktadır. Burada, bu çalışmalardan da söz açılacaktır. Bunun öncesinde dönemin yaygın bir yayın faaliyeti olan nevsâl ve salname geleneğinden örneklere yer verilecektir. Günümüz edebiyat araştırmalarında teori çalışmalarının daha ön plana alındığı bilinmektedir. Biz, hem teorik çalışmaları (Kadın Edebiyatı) hem de edebiyat tarihçiliğini bir arada ele alma yolunu takip edeceğiz. Bildirimizde söz konusu edilecek kadın edebiyatçılarımızdan Nigâr Hanım’ı Yahya Kemal; İhsan Raif’i Rıza Tevfik’in kaleme almış olması *Nevsâl-i Millî*'nin değerini artırmaktadır. Bu isimlerin yanısıra Yaşar Nezihe Hanım, Belkıs Şevket Hanım, Gülistan İsmet, Emine Semiye, Halide Edib eserde yer alan kadın yazarlarımızdır. Cenab Şehabeddin’in “Kadınlarımıza Dair”, Ahmed Refik’in “Osmanlı Tarihinde

---

¹ Fatih Üniversitesi, Karşılaştırmalı Edebiyat Doktora Öğrencisi, ozturk.yakup@yahoo.com.tr

Kadınlar”, Müfid Ratib’in “Şekspir’in Kadınları”, Ruşen Zeki’nin “Bizde Hareket-i Nisvan” makaleleri çalışmamız içerisinde söz konusu edilecektir.

AS A RESOURCE WOMEN’S LITERATURE STUDIES: NEVSAL-I MILLI

Abstract

Nevsal-i Millî refers to the “national annual.” Nevsal-i Millî was published in one volume in 1914. It was written in Ottoman Turkish. The book gives information about 60 people. It is an important resource for works of literary history after Tanzimat. Nevsal-i Millî involves scores of examples about living poets and writers. It contains examples from their manuscript and short life story in addition to this. Nevsal-i Millî alleges that facilitate history of Turkish Literature’s works. The book attracts great attention in 1914.

Nevsal-i Millî not only for history of literature is also important for social and political history. I will discuss that the book is an important source for women’s literature studies in Modern Turkish Literature. For example renowned Turkish poet Yahya Kemal writes Nigar Hanım who was respectable woman poet in Turkish Literature. There are many examples like this.

Key Words: Nevsal-i Millî, Literature Annual, Women Literature, New Turkish Literature History

Giriş

Dünyada yarım asrı aşan bir zamandır kadın edebiyatı kavramı kullanılmaktadır. Özellikle feminist eleştiri kuramının 1960’larda Amerika başta olmak üzere, İngiltere’de, Fransa’da toplumsal durumlara bir tepki olarak ortaya çıkmasının ardından edebiyat alanında da kadın edebiyatı adıyla bir disiplin kendisini var etmeyi başarmıştır. Kadın edebiyatı çalışmalarının temelinde kadının sadece sosyal hayatta değil edebî eserde de aşağılandığı tezi vardır. (Moran: 2008:249) Feminist eleştiri edebiyat eserlerindeki kadına karşı olan bu tutumu ortaya koymak amacıyla başlamış, başka sorunlara da yönelmiştir. Berna Moran feminist eleştirinin edebiyata iki ana yaklaşımı olduğunu ifade etmekte, bu başlıkları şu şekilde sıralamaktadır: 1. Okur Olarak Kadına Yönelik Feminist Eleştiri 2. Yazar Olarak Kadına Yönelik Feminist Eleştiri. (Moran:

2008:250) Okur olarak kadına yönelik eleştiri daha sonra Kate Millet'in Cinsel Politika kitabıyla bir eleştiri yöntemine dönüşmüştür. Cinsel Politika, kadının edebî eserde de aşağılandığı vurgusunu edebiyat sahasına ilk defa çeken en güçlü eserlerin başında gelmektedir. Edebiyat eserlerindeki kadın karakterlere erkek yazarların yakıştırdığı “evdeki melek” ve “şeytan kadın” ifadeleri de kadın edebiyatının temel iki kavramı olmuştur. Özellikle Tanzimat romanımızda bu iki tipe uygun kadın kahramanlar bulmak mümkündür. Yazar olarak kadına yönelik eleştirinin ilk temel kitabı da Virginia Woolf'un Room of One's Own adlı eseridir. Bu görüşü savunan eleştirmenler kadın yazarların ayrı bir geleneği olduğunu, çünkü kadınların aynı türden acılara maruz kaldığını, bunun biyolojik benzerlikten kaynaklanmadığını ifade etmektedirler. (Moran: 2008:255) Kısaca bir tanımını yaptığımız kadın edebiyatının Türkiye'de de birtakım çalışmalara zemin hazırladığı bilinmekte, bu çalışmaların zaman içerisinde yaygınlık kazandığı gözlemlenmektedir. Türk toplumunun Tanzimat'la birlikte girdiği Batılılaşma macerası, eğitimin toplumun her kademesine yayılmasını sağlamış, bu da daha önceleri şahsî çabalarla alınan eğitimi resmîleştirmiştir. Eğitimli kadın, edebiyatı ve kalemi kendisine bir özgürlük alanı kılabilmiş, bunları sadece kendi özgürlükleri için değil, toplumun refahı için de kullanabilmişlerdir. Elbette daha çok hemcinslerinin yaşadığı sıkıntıları dile getirmek için eserler kaleme almışlardır. Başta Fatma Aliye Hanım olmak üzere, Emine Semiye, Zafer Hanım, Halide Edip gibi kadın sanatkârlarımız siyasî meselelerin ötesine geçerek kadının varlığını ortaya koymak cehdi içerisinde olmuşlardır. Günümüzde edebiyat araştırmacılarının bir kısmı kadın yazarlar tarafından kaleme alınan ve kadını çözüme kavuşturulması gereken bir mesele olarak gören eserleri inceleme altına almışlardır. (Şunu başta söylemekte fayda var: feminist eleştiriyi meydana getiren düşünceyle Türk edebiyatında, özellikle Tanzimat kuşağındaki kadın hareketliliği aynı noktadan yola çıkmamaktadır. Kadın sanatçılarımızın kadına dâir verdikleri mücadele feminist eleştirinin özgürlükçü, bireysel kadın tipiyle uyuşmamaktadır. Bu ayrı bir bildiri konusu olacak kadar ayrıntı barındırmaktadır.) Serpil Çakır, Jale Parla, Zehra Toska, Nazan Aksoy, Sibel Irzık, Betül Coşkun, Firdevs Canbaz Yumuşak gibi akademisyenlerin çalışmaları bu alanın artık başlı başına bir araştırma sahası olduğunu göstermektedir. Üniversitelerin monografi çalışmalarında Türk edebiyatının kadın yazarlarının görünmesi yaygınlık kazanmakta, farklı kadın sanatçıların eserlerindeki kadınlara dâir temaların kitap, tez, makale formatında ele alındığı görülmektedir. Son beş yıl içerisinde ilk kadın romancımız olan Fatma Aliye Hanım'ın hayatı ve çalışmaları tezlere, romanlar konu olmuştur. Emine Semiye Hanım

hakkında iki kitap yayımlanmıştır. Nazan Bekiroğlu'nun kaleme aldığı Nigar Hanım çalışması, Nigar Hanım'ın daha geniş kitlelerce tanınmasına imkân sağlamıştır. Aynı şekilde Yaşar Nezihe ve İhsan Raif Hanım'ın, kendileri hakkında yapılan çalışmalar sayesinde Türk edebiyatının birer temsilcisi oldukları görülmüştür. Ancak hâlâ müstakil çalışmalara söz konusu olmamış kadın yazarlarımız söz konusudur. *Nevsâl-i Millî* vesilesiyle söz konusu edeceğimiz Gülistan İsmet ve Belkıs Şevket Hanım bunlar arasındadır.

Nevsâl-i Millî'de geçen kadın edebiyatçılarımız hakkında yapılan bazı çalışmalarda *Nevsâl-i Millî* görülmemiştir. Edebiyat tarihi ve sosyolojisi açısından ayrı bir önem taşıyan *Nevsâl-i Millî*, sayfalarında barındırdığı isimlerin tamamının yaşıyor olmasından dolayı gayriresmi bir kontrolden geçmiş olmasıyla dikkate değerdir.

Kadın edebiyatı çalışmalarında *Nevsâl-i Millî*'nin önemi üzerinde duracağımız bu çalışmanın öncesinde nevsâl, salname, yıllık kavramından bahsedecek, Osmanlı'da nevsâl geleneğinden örnekler vereceğiz.

I. Nevsâl, Salname geleneği ve Nevsâl-i Millî

1. Nevsâl nedir?

Salnâme, Farsça “sal: yıl ve nâme: mektup, kitap anlamlarına gelmektedir. Dilimizdeki karşılığı yıllıktır. Nevsâl de aynı anlama gelmektedir. Geçmiş yıllardaki mühim olayları özetleyen, ait olduğu yılın, müesseseler ve hal tercümeleri gibi çeşitli konularda son durumunu tespit eden, yılda bir kez çıkarılan dergi veya kitaptır.” (TDEA: 1990:444 C.7)

Takvim veya almanak ile karıştırmamak gerekmektedir. Almanak, salnâmeye çok yakın, fakat onun mevzuları yanında halka hitap etme mecburiyeti ile ev idaresi, oyunlar, sağlık öğütleri, fıkralar, karikatürler gibi çok şeye yer veren eserlerdendir. Devlet tarafından yayımlandıkları gibi özel kuruluşlarca da yayımlanabilirler. Salnâmelerin tarih kaynakları arasında mühim bir yeri vardır.

Osmanlı devrinde yayımlanan yıllıklardan bir kısmına nevsâl adı verilmektedir. Muhtelif konularda hazırlanan nevsâllerin resmî olanları da mevcuttur. Belli başlı nevsâller şunlardır: *Millî Nevsâl*, 1922 yılında Kanaat Kütüphanesi tarafından

çıkarılmıştır. İçinde yer alan siyasî hadiseler bakımından önem taşımaktadır. İstanbul hakkında iyi bir rehber olma özelliği de bulunmaktadır. Gördüğü ilgi dolayısıyla hacmi üçüncü sene daha da genişletilmiştir. 1925'te dördüncü cildi çıkmıştır.

DİA'ya göre ilk salnâme 1263 (1847) yılında Mustafa Reşit Paşa'nın öncülüğünde çıkarılmıştır. Bu iş için tarihçi Hayrullah Efendi görevlendirilmişse de salnâme Ahmed Vefik Paşa tarafından çıkarılmıştır. Batı'da büyük ilgi uyandıran salnâme, Bianchi tarafından aynı yıl içerisinde Fransızca'ya çevrilmiştir. Sicill-i Ahval Komisyonu her yıl nezaret ve vilayetlerden, geçmiş yıla ait bilgilerin güncellenmesi için önceki senenin salnâme formlarını gerekli yerlere göndererek bunların düzeltilmesi talep ederdi. Ancak istenilen malumatın zamanında komisyona ulaşmamasından dolayı salnâmelerde yer alan biyografik bilgiler ve teşkilat şemaları hatalar barındırmaktadır. (DİA: 2009:51 C. 36)

2. Salname Örnekleri

Bizde ilk yıllık 1846'da çıkarılan *Devlet Salnâmesi*'dir. Bu salnâme 1846-1908 yılları arasında aksamadan her yıl (64 defa, DİA 68 demekte) yayımlanmıştır. II. Meşrutiyet devrinde ise aralıklarla 4 defa çıkmıştır. Resmî nitelikteki ikinci yıllık, ilki 1865'te çıkan ve 1908'e kadar 12 defa yayımlanan *Salnâme-i Askerî*'dir. *Bahriye Salnâmesi (Salnâme-i Bahrî)* 1890-1918 arasında 22 defa yayımlanmıştır. Hariciye Nezareti Salnâmesi (1885-1902 arasında 4 defa), *Maarif Nezareti Salnâmesi* (1898-1902) arasında 5 defa) de resmî yıllıklar arasında önemlidir. *Rasadhane-i Amire Salnâmesi*, *Rusumat Salnâmesi* ve *İlmiye Salnâmesi* resmî nitelikteki yıllara dahil edilmektedir.

Yıllıkların değişik bir türünü vilayet salnâmeleri oluşturur. İlki Bosna'da yayımlanan (1866) vilayet salnâmeleri, 1866-1921 arasında 36 vilayet ve 2 sancakta çıkmıştır. Sayıları 514'e varmaktadır. En çok salnâme yayımlamış vilâyetler 35 adetle Halep ve Hüdavendigâr'dır.

İlk özel yıllık Ali Suavi'nin 1871'de Paris'te çıkardığı *Türkiye fi sene 1288*'dir. Osmanlı topraklarında yayımlanmış ilk özel yıllık Ebüzziya Tevfik'in çıkardığı *Salnâme-i Hadika*'dır.

Karagöz Salnamesi (1910-1913 arasında 4 defa) yayımlanmış özel yıllıklardandır.

Bazı cemiyet ve müesseselerde faaliyetlerini tanıtmak amacıyla yıllıklar çıkarmışlardır. *Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye Salnâmesi* (1913), *Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyet-i Salnâmesi* (1913), *Şirket-i Hayriye Salnâmesi* (1914) bunlara örnektir. Nail Halid'in ilk defa yayımladığı *Musavver Eczacı Nevsâli* özel konulu yıllıkların başlıcalarındandır.

Cumhuriyet devrinde yıllık geleneği zayıflamıştır. Devlet yıllığı dahi 1925-1945 arasında 8 defa yayımlanabilmiştir. Vilayet yıllığı olarak da yalnızca birer defa *Urfa Salnâmesi* (1927), *İzmir Vilayeti Salnâmesi* (1927-1928-1929) çıkmıştır. Bakanlıklar ve bazı devlet kuruluşları da düzensiz olarak yıllık yayımlamışlardır.

1928'den sonraki devirde Matbuat Cemiyeti'nin çıkardığı Almanaklar, (1933-1938 arasında 6 defa), Cumhuriyet gazetesinin Cumhuriyet almanağı (1936-1938 arasında 3 defa), Tahsin Demiray'ın *Türkiye Yıllığı* (1947 ve 1948'de 2 defa), Oğuz Akkan'ın *Türkiye Yıllığı* (1962-1965 arasında 4 defa), *Bütün Dünya Yıllığı* (1950-1959 arasında 10 defa) ile 1970'den sonra *Hürriyet*, *Milliyet* ve *Cumhuriyet* gazetelerinin çıkardığı yıllıklar bu alandaki başlıcalarıdır. (TDEA: 1990:596 C. 8)

Edebiyatla ilgili yıllık Cumhuriyet devrinde ancak 1960'lardan sonra başlamıştır. Varlık dergisinin, Nesin Vakfı'nın, Türkiye Yazarlar Birliği'nin, Suffe'nin yıllıklarıyla Çocuk Edebiyatı Yıllığı edebiyat yıllıkları arasında sayılabilir. Mehmet H. Doğan'ın şiir yıllığı ve günümüzdeki farklı şairler tarafından çıkarılan şiir yıllıkları ve öykü yıllıkları edebiyat yıllıklarını tekrar gündeme getirmiştir.

Tarif ettiğimiz nevsâllere örnek olabilecek yıllıklar ise şunlardır:

Nevsâl-i Marifet, Ebuzziya Tevfik tarafından çıkarılmıştır. Renkli süslemelerle bezeli kapaklar içerisinde son derece titiz bir biçimde basılmış olan nevsâl, dünya matbaacılığının merkezi kabul edilen Leipzig Matbaacılık Birliği tarafından mükâfatlandırılmıştır. Yıllık, takvim ve almanak bölümlerinden oluşmaktadır. Almanak bölümünde umumî ve fennî bilgiler verilmektedir. Muhtelif Osmanlı meşahiri ile o yıllarda adı geçen yabancı hükümdar ve devlet adamlarının, kâşif ve mucitlerinin hâl tercümelemleri ile çalışmalarını yer almaktadır. Gravür ve resim bakımından zengindir.

Nevsâl-i Afîyet, Besim Paşa'nın gayretleriyle meydana getirilmiştir. Diğerlerinden farklı olan bu nevsâlde konuların ekseriyetini sağlık oluşturur. 1899, 1900, 1904, 1906

arasında dört defa yayımlanmıştır. Bütün doktorlarımızın resimlerini ve hemen her tıbbi meseleye dair çeşitli konuları ihtiva etmektedir.

Nevsâl-i Askerî, “Nevsâl-i Bahrî” ve “Nevsâl-i Baytarî”, ile ilgili konularda pekçok resmi ve meseleyi ihtiva etmektedir.

Nevsâl-i Asır, Hüseyin Vassaf Bey tarafından hazırlanmış, K. Faik Efendi tarafından neşredilmiş, o güne kadar yayımlanmış ve yayımlanmakta olan gazetelerin listesini vermektedir. İkinci nüshası daha büyük ve daha kapsamlıdır. Üçüncüsü de aynı şekilde tertip edilmiştir. 1896, 1897, 1898 yıllarında neşredilmiştir. Ebüzziya Tevfik tarafından tertip edilerek *Salnâme-i Hadika*'da neşredilen listeden sonra, Osman Ferid Bey tarafından hazırlanan bu liste Osmanlı devri gazetecilik çalışmaları hakkında önemli bir kaynaktır.

Nevsâl-i Malumat, II. Abdülhamid devrinin tanınmış gazetecilerinden “Baba Tahir” adıyla tanınan Mehmed Tahir tarafından çıkarılmıştır. 1899 ve 1901 senelerinde Servet-i Fünun’u takliden çıkarıldığı söylenmiştir.

Musavver Nevsâl-i Osmanî, Ekrem Reşad ve Osman Ferid (Sağlam) Beyler tarafından çıkarılmıştır. Kanaat Kütüphanesi sahibi İlyas Efendi tarafından basılan nevsâl, idarî ve siyasî konularda malumat vermektedir. Bol resimlidir. 1910-1912 yılları arasında devam eden bu eser her defasında biraz daha kaliteli bir biçimde yayımlanmıştır.

Nevsâl-i Servet-i Fünun, Ahmed İhsan Tokgöz tarafından Servet-i Fünun’un kuruluşundan iki yıl sonra 1892’de çıkarılmaya başlanmıştır. Takvim bilgileri yanında fennî bilgiler, dahilî haberlerle birlikte resimli olarak neşredilmiştir. 1898’e kadar düzenli çıkmıştır. Daha sonra *Salname-i Servet-i Fünun* çıkmaya başlamıştır.

3. Nevsâl-i Millî

Nevsâl-i Millî ise, *Millî Nevsâl*’le ilgisi olmayan bir yıllıktır. 1330/1914 yılında bir cilt çıkmıştır. O devrin bütün yazarlarının el yazılarını ve resimlerini ihtiva etmesi dolayısıyla önem taşımaktadır. Asar-ı Müfide Kütüphanesi tarafından neşredilmiştir. Kapağında “cami‘ ve mürettibi” olarak T.Z. imzası görünmektedir. Yaşayan şair ve yazarların kısa hayat hikâyeleri verilmekte, bahsi edilen kişinin bir edebî ürünü ve el yazısı, fotoğrafı bulunmaktadır. Yıllıkta yazar ve eserler “huruf-ı hecâ” sırasına göre

değil doğum tarihlerine göre tertip edilmiştir. Türk edebiyatı tarihinin görevini mümkün mertebe kolaylaştırmak gibi bir iddia taşımaktadır. Devrin basınında Nevsâl-i Millî hakkında övgü dolu sözler sarfedilmiştir. 60'a yakın şair, yazar ve edebiyatçı ile bazı devlet adamları yer almaktadır. (TDEA 1990:49 C.7)

Bu bilgilerin dışında şunu ilave edebiliriz ki Nevsâl-i Millî'de yeni Meclis-i Mebusan üyelerinin resimlerinin yer aldığı bir albümle, devrin gazete ve dergilerinin alfabetik sıraya göre tanıtıldığı "Matbuatımız" bölümü de bulunmaktadır. (DİA 2007:62 C. 33)

Nevsâl-i Millî'nin şekil ve muhtevası hakkında bu şekilde malumat verdikten sonra yıllıktaki kadın edebiyatçılarımızı sırasıyla söz konusu edebiliriz. Kadın edebiyatçılarımız yıllıkta yer aldıklarının dışında da kendileri hakkında yapılan diğer çalışmalar vasıtasıyla hayatlarının diğer dönemleri de ele alınacaktır.

II. Kadın edebiyatı araştırmalarına bir kaynak olarak Nevsâl-i Millî

1. Nigar Hanım Efendi

Nevsâl-i Millî'de yer alan ilk kadın sanatkâr Nigâr Hanım'ın hâl tercümesini yazan isim Türk şiirinin en güçlü şairlerinden biri olan Yahya Kemal'dir. Yahya Kemal'in yıllıktaki metnine geçmeden önce Nigâr Hanım hakkında bazı malûmata dikkat çekmemiz yerinde olacaktır.

Şiirlerini Nigâr binti Osman imzasıyla yayımlayan Nigâr Hanım (1862-1918 İstanbul)², Macar Osman Paşa'nın kızıdır. Bu zât, 1848 Macar İhtilâli'nden sonra Türkiye'ye sığınan Macarlardandır. (Gövsâ, 1949:...) Sonradan Müslüman olmuştur. Şairin annesi, sadrazam Keçecizâde Fuad Paşa'nın mühürdarı Nuri Bey'in kızı Emine Rif'atî Hanım'dır. Nigâr Hanım, Ebüllisan Şükrü Efendi'den (Uraz, 1940:98) Türkçe, Arapça, Farsça okumuş, Fransızca'yı Kadıköy'deki Fransız Kız Mektebi'nde öğrenmiştir. Bu mektepte yatılı olarak öğrenimine devam etmiştir. Yatılılık yıllarına ait gözlem ve hatıraları *Hayatımın Hikâyesi* adlı kitapta bulunmaktadır. Üç yılını "böylece pansiyonda" geçirdikten sonra onbir yaşına girdiğinde örtünme zamanı yaklaştığı için

---

² Doğum tarihi hakkında farklı tarihlendirmeler mevcuttur. Tanzimat'tan Cumhuriyete Aydın Kadınlar bu tarihi 1862 olarak gösterirken, Resimli 1856 göstermektedir. Nazan Bekiroğlu da doğum tarihi olarak 1962'yi ifade etmektedir.

babası Nigâr Hanım'ı mektepten alır, tahsiline evde devam eder. (Nigar Hanım, 1959:14) Almanca ve Rumca da bilen Nigâr Hanım'ın kaynaklarda Doğu ve Batı musikisi ile meşgul olduğu yazmaktadır. İbrahim Alaâttin Gövsa'nın, Nigâr Hanım hakkındaki ansiklopedi maddesini birazdan söz konusu edeceğimiz Yahya Kemal yazısından istifade ederek kaleme aldığı anlaşılmaktadır. Gövsa da Nigâr Hanım'ın ondört yaşında şiir yazmaya başladığını ifade etmektedir. 1875'te ilk evliliğini yapan Nigâr Hanım, Unkapanı'nda Filyokuşu civarında bir eve gelin geldiğini hatıralarında yazmaktadır. Evliliğinden iki sene sonra bir Cuma günü, kendisini görmeye gelen dokuz yaşındaki kardeşi Ali, lalasıyla Unkapanı yakınlarında gezinirken bir arabanın altında kalmış, birkaç saat sonra da vefat etmiştir. "Ailece büyük bir felakete uğradık" cümlesiyle durumu izah eden Nigâr Hanım, ölümün korkunç acısını ilkin bu yaşta duydum demektedir. (Nigar Hanım, 1959:17) Henüz, ondört yaşındadır. Evlilik hayatında mesut olamadığı bilinmektedir. Bu durumun yazdıklarına melâl olarak yansıdığı kaynaklarda dikkat çekilen bir diğer husustur. O, "dünyanın bütün kederlerini duymak"ta olan bir evlilik hayatı geçirmektedir. (Nigar Hanım, 1959:23) Kitap olarak ilk eserini 1886'da *Efsus* adıyla yayımlamıştır.

İbrahim Alaaddin Gövsa Nigâr Hanım'ın edebî şahsiyeti hakkında şunları söylemektedir: "Nigâr Hanım Fransız edebiyatından, daha fazla, Romantikler'i sevmiş, bizim edebiyatımızdan da Dîvân'larla epeyce meşgul olmuş, Kemâl, Hâmîd, Ekrem çığırına intisap etmiştir. Yazılarında Fikret ve Cenâb'ın açtıkları yeniliklerden alınmış tesirler bile azdır. Hele sonraki edebî yenilikleri terkibsiz sâde Türkçeyi ve nazımda hece veznini tamamiyle yadırgamıştı." (Gövsa: 1949:...))

Gövsa'ya ilaveten, Nigâr Hanım'ın sevdiği ve anladığı edebiyatın Fuzulî'den Fikret'e kadar olan edebiyat olduğunu ifade etmemiz mümkündür. "Bugünkü edebiyatı ben tadamıyorum. Belki yetişemiyorum. Hele hece vezni! Ben şiiri yalnız aruz ile anlarım." (Bekiroğlu, 2007:84) demektedir.

Nigâr Hanım hakkında önemli çalışmaları bulunan Nazan Bekiroğlu, onun hem edebî kamuoyundaki konumu hem de şiirinin seviyesi açısından yaptığı şu değerlendirme dikkat çekicidir:

"Kadın ediplerin az olduğu, olanların da erkek adları arkasına gizlendiği bir dönemde Nigâr Hanım, gerçek kimliğini saklamadan duygularını samimiyetle ifade ettiği Avrupaî tarzda eserler vermesi, şiirlerinin yabancı dillere çevrilmesi, Avrupa

basınında tanınması, çeşitli yabancı dilleri bilmesi, uzun yıllar salonunda seçkin bir sanatkâr zümresini ağırlaması, sosyal yaşantısı bakımından farklı ve yeni bir imaj oluşturmasıyla modernleşme sürecinin 'öncü' Türk kadınları arasında yer alır. II. Meşrutiyet'ten sonra değişen edebî beğeni Nigâr Hanım'ın şöhretinin azalmasına ve esasen çok güçlü olmayan şiirinin giderek unutulmasına sebep olmuştur.” (Bekiroğlu, 2007:84)

Birazdan Yahya Kemal'in metninde de göreceğimiz üzere Nigâr Hanım'ın Hisar'daki yalısıyla, Şişli'deki konağı yerli ve yabancı şiir ve sanat mensuplarının ziyaret ettikleri önemli mahfillerdir. Nigâr Hanım, tifüsten öldüğünde yalnız ve maddî sıkıntı içerisindeydi. (Doğan, 2012:165) Rumelihisarı'ndaki Kayalar Mezarlığı'nda annesi ve babasının mezarları yanında medfundur.

Yahya Kemal, Nigâr Hanım'ı anlatmaya çocukluk hatıralarından biri ile başlar: Şair, çocukluk yıllarını hatırdaki tutarak “Bir yaz günü Boğaziçi'nde, sandalıyla, sahilden sahile geçen, şarkın ruhunu görmüştüm. Bilahare, Nigâr Hanım'ın şiirlerini okurken anladım ki o hayal, bu şark şairesinin mülhime-i şi'ridir. Sanatta ve hayatta Nigar Hanım Türk şarkını her muasırdan iyi temsil etti.” Yahya Kemal, bazı kadınların erkek gibi yazdıklarını vurgulayarak, Nigar Hanım'ın kalemini “Cinsinin enfüsiyetini kimse onun kadar samimiyetle ifade edemedi.” cümlesi ile tarif etmektedir. Mezkur yazıda, Süleyman Nazif Bey'in Nigâr Hanım için söylediği “Kadınların Abdülhak Hâmid”i sözü de yer almaktadır. Yahya Kemal'e göre Nigâr Hanım'ın şiiri vezne, kafiyyeye, lisana karşı zebûndur. Buna ilaveten “Metruk bir odada yapıyalnız kalbin en hür cuşuyla çalınan musıkiyi andırıyor.” demektedir.

Yahya Kemal'in cümleleriyle Nigâr Hanım'ın nesebi ve mizacı şu şekildedir:

“Şaire asil ve dinç bir baba ile kibar bir İstanbul hanımının izdivacından doğdu. Pederi Macarlı Osman Paşa yeni vatanını bütün kalbiyle sevmiş ricaldendi. Nigâr Hanım'ın havasında görülen incelik de validesinin mirasıdır. Muasırları arasında pek müstesna bir terbiye gördü. Daha yedi yaşından beri Kadıköy Fransız Kız Mektebi'nde talebe-i leyliye olarak bulundu. Şairiyeti ondört yaşında uyandı. O kadar melali bestelerle dolu 'Efsus' Adalar'da bütün asabıyla yaşamış onsekiz yaşında bir Türk kızının mecmua-i eş'ârıdır. 'Nîran', 'Aksiseda', 'Safahat-i Kalb' eşarını yazan bu büyük kadın en muvakkar bir aile sahibesi, çocuklarına düşkün en güzide bir valide idi. Nesl-i hâzırın zekâ ve terbiyeleriyle mümtaz üç genci şairenin evladıdır. Cenab Şehabettin Bey Nigar Hanım'ın bu eserini en iyi eserlerinden sayıyor.”

Yahya Kemal, yazısının son kısımlarında Nigâr Hanım'ın kadın ve erkeklerimiz meyanında Fransızca'yı en iyi konuşan kişi olduğunu belirtmektedir. Yahya Kemal'e göre şairenin Boğaziçi'ndeki sayfiyesi, Nişantaşı'ndaki konağı, yalnız kendi eliyle süslenmiş o salonlar, nukuşu-u beytiyesi, Nigâr Hanım'ın "yalnız ırkî değil hiss-i asaletinden de birer nümunedir." *Nevsâl-i Millî*'de Nigâr Hanım'ın "Kardeşimin Fesi" başlıklı dokuz kıtalık bir şiiri yer almaktadır. Bu şiir, Nigâr Hanım'ın bir kaza sonucu ölen kardeşine yazdığı bir mersiyeden bahsedilmektedir, bu o olmalıdır. (Gövsa, 1959:...)

2. İhsan Raif Hanımefendi

Nevsâl-i Millî'de yer alan ikinci kadın sanatkârimiz (Ayşe)³ İhsan Raif Hanımefendi'dir. Metin, Rıza Tevfik tarafından kaleme alınmıştır. Rıza Tevfik'in yazısına geçmeden önce ana hatlarıyla İhsan Raif Hanım'ın hayat hikâyesine ve sanatına dikkat kesilmemiz gerekmektedir. İhsan Hanım, 1877'de babasının Beyrut mutasarrıflığı yaptığı sırada bu şehirde doğmuştur. 1926'nın Nisan ayında Paris'te apandisit ameliyatı sırasında vefat etmiştir. Erken bir yaşta hayata veda eden İhsan Raif Hanım, tıpkı Nigâr Hanım gibi evlilik hayatında acılarla boğuşmuştur. İlk evliliği gönülsüzce, bir iftira sonucu baba baskısı ile olmuştur. Birden fazla evlilik yapan İhsan Raif, devrin dikkat çekici yazarlarından Şehabeddin Süleyman'la da altı yıl evli kalmıştır. İlk eleştirmeni de Şehabeddin Süleyman olmuştur. Onun, *Rûbab* dergisinde yazdığı "Kadın Edebiyatı" başlıklı makale İhsan Hanım'ın manzumeleri hakkındadır. (Öztürk, 2002:XXII) Şairin, birazdan söz konusu edeceğimiz Rıza Tevfik'le olan münasebeti çalışmamız için önem arz etmektedir. İhsan Raif, çocukluk yıllarında kardeşi Belkis'la Rıza Tevfik'ten dersler almaktadır. Şiirle ilgili önemli malumatı da Rıza Tevfik'ten almıştır. İhsan Hanım'ın *Rûbab* dergisinde yazmaya başlaması da Rıza Tevfik sayesinde olmuştur. (Öztürk, 2002:XIII) Kendisi hakkında yapılan bir araştırmada yetiştirilme tarzı ve tahsili neticesinde kazandığı bazı hususiyetlerin şairin hayatı boyunca tesirli olduğu dile getirilmektedir. Bunlar, Avrupa medeniyetini çok iyi bilmesi, Batı tesiri altında yetiştiği hâlde şahsiyetinden taviz vermemesi, Doğu ile Batı

---

³ C. Öztürk "Raif Paşa mirasçılarının çıkarttıkları nüfus kayıtları elimize geç geçtiği için, şairin ilk adı olan Ayşe gibi bazı bilgiler..." ifadesini kullanmaktadır. s. IX

arasında Müslüman-Türk kimliğine zarar vermeden terkip yapabilmesi biçiminde sıralanmıştır.⁴

İhsan Raif Hanım, Türk edebiyatında hece ile şiir yazan ilk kadın yazarımızdır. Hatemi, 1998:227) Bunların bir kısmını *Gözyaşları* adlı eserinde toplamış, ancak hecede başarılı olamamıştır. Ahengi yakalayabilecek kelime seçimleri hatalı bulunmuştur. (Uraz, 1940:126)

Meşrutiyet'i takip eden yıllarda Paris'te bulunan İhsan Raif Hanım, Hilâl-i Ahmer'de gönüllü hemşirelik yapmış, kadınlar için Darülfünun açılmasını teklif etmiştir. (Doğan, 2012:156)

Rıza Tevfik yazısına “Bazı müstesna ve bariz şahsiyetler vardır ki muhit ve etrafın tesiratına hayliden hayli mukavemet ederler ve türlü türlü avamilin nüfuzuna hatta bir çok mevaniin hayluletine rağmen kendi benliklerini behemehal izhar eyleyebilirler. Onların fitri olan istidatlarını hiç bir şey boğamaz.” sözleriyle başlar. Burada söz konusu edilen “müstesna” şahsiyet İhsan Raif Hanım'dır. Rıza Tevfik, bu hanımefendinin nesebini, ilk çocukluk yıllarını ve tahsil hayatını şu şekilde değerlendirmektedir:

“İhsan Hanım Efendi memleketimizde pek maruf ve muhterem bir aileye mensubdur: Ayan azasından vezir-i merhum Raif Paşa'nın büyük kerimeleridir. Paşa Beyrut'ta mutasarrıf iken İhsan Hanım orada doğmuş ve henüz dört yaşında iken İstanbul'a ilk defa olarak gelmiştir. Meşhur Midhat Paşa'nın müşavir-i mutemedi ve divan efendisi olduğu için Sultan Hamid'in nazar-ı dikkatinden bir türlü kurtulamayan Raif Paşa için o zamanlar İstanbul'da oturmak mümkün olamamıştı. Kendisinin hayat-ı siyasiye ve hususiyesinde en küstah müferilere bile vesile-i dahl ve taarruz olabilecek hiç bir nokta yokdu. Binaenaleyh hiç bir sebeble mahkum, hatta hiç bir vechile siyaseten maznun olmadığı halde Paşa bilfiil taşralarda yaşamaya mahkum idi. Onun için Beyrut'ta, Adana'da, ötede, beride mutasarrıflıklarda bulunduktan sonra vali olarak aynı şehirleri tekrar ziyaret ve her yerinde birer parça ikamet etmişdi. Aile efradının genç erkekleri Avrupa'da tahsil ile meşgul iken kızlar pederlerine daima refakat etmekte idiler. O sebebledir ki İhsan Hanım Efendi mekatib-i resmiyeden birine devam edememişti. Fakat ilim ve terbiyenin kadrini pek iyi bilen pederi kendisinin terbiyesine itina etmiş ve hususi haceler tayin eylemişti. Nişantaşı'nda buldukları sıra bilhassa Sadık Paşa'dan ve Adana'da dahi hayli bir müddet Danyal Efendi'den ders aldı.”

---

⁴ İhsan R. hakkında diğer kaynak.

Rıza Tevfik'e göre İhsan Raif Hanım'ın hususi hocalardan ders alması, bir mektepte senelerce vakit geçirmemiş olması, şairlik tarafını muhafaza eden bir vesile olmuştur. Rıza Tevfik, Raif Paşa ailesine mezkur metni yazmadan oniki sene evvel hizmet-i talim sebebiyle intisab etmiştir. Paşa'nın İstanbul'a kesin dönüşüyle Rıza Tevfik de İhsan Raif Hanım'la "müşerref" olmuştur. Henüz ilk karşılaşmalarında Rıza Tevfik, İhsan Raif Hanım'ın şiire ve edebiyata meraklı olduğunu anlamıştır. Yanılmaz bir hiss-i samimiye sahip olduğu ifade edilen şairin, iyi derecede bildiği Fransızca sayesinde hem Fransız edebiyatına hem de genel olarak şiire vakıf olduğu ifade edilmektedir. Rıza Tevfik bu malumatı aktardıktan sonra sözlerine şu şekilde devam etmektedir:

"Hatta bir küçük defteri dahi vardı ki onun sahifelerinde ateşli ve heyecanlı ruhundan uçan şerareler birer manzume şeklinde dizilmiş parlıyordu. Bir gün bu defteri hep birden okuduk, tetkik, tahlil ve tenkid ettik. Tenkidatımız kavafi, vezn, şurut-u aruza müteallik ve sırf zevahir ve eşkale aid bazı mülahazata inhisar edebilirdi. Fakat ben feyzi fitratın bu hassas gönle ifaza ettiği tavr-ı beyan ve şive-i edaya gıpta etmekden kendimi alamadım. Mübalağa etmiyorum!"

Rıza Tevfik, İhsan Raif Hanım'ın en küçük vesilelerle heyecana müsteid bir ruha sahip olduğunu ancak şiirlerinde zerre kadar tasannu olmadığını dile getirmektedir. Hatta, şekil ve tertip itibarıyla "ibtidai bir sadelik" bu şiirde dikkati çekmektedir. Rıza Tevfik bu söylediklerini daha da güçlü kılmak için İhsan Raif Hanım şiirindeki edanın (expression) muharrirlerimizin hiçbirinde görünmediğini ifade etmektedir.

İhsan Raif Hanım'ın ilk şiirlerini topladığı bir defterden söz açan Rıza Tevfik, bu defterde manzumelerin yanısıra şarkılar olduğunu, hatta şairin bu şarkıların bazılarını bestelediğini söylemektedir. Aynı yıllarda aşık tarzı şiirle meşgul olduğunu ifade eden Rıza Tevfik, bu ilginin İhsan Raif Hanım'a da geçmesi için çaba göstermiş, muvaffak olmuştur. Zira, içinde olduğu lirik İhsan Raif Hanım'ın asabını bozmaktadır, böylesi bir değişiklik bu sebepten kolay olmuştur. Netice itibarıyla Rıza Tevfik şunları söylemektedir: "Aşık tarzını ben ihya etmek istedim idi. Fakat bu tarz şiir, Hanımefendi'nin eserleriyle kazandığı şeref ve itibar sayesinde taze hayat kesb etmiş olacaktır."

Rıza Tevfik, İhsan Raif Hanım'ın şiirini tarif ederken bir örneğe başvuracaktır. Ancak onun öncesinde şairin yazdıkları hakkında olumlayıcı ifadeler kullanmayı ihmal etmemektedir. "En ufak vesilelerle ne güzel, ne zarif ne (original *orijinal*) yazabildiğini

ve bu şiiirlerde ne parlak bir cilve-i hayal, ne nazenin mevcat-ı hissiyat ibraz ettiğini göstermek için bir misal arzedeceğim!”

Örnek şu şekildedir:

“Bir gün Sanayi-i Nefise’ye müteallik mübahese esnasında –sözü- bilmem nasıl ve bilmem niçin bazı temasil-i tarihiyeye nakl etmiş ve (*Salomé* Salome)den bahs eylemişdim. Gayet zinde ve gayet ve dilber fakat hain, haşin dudağı kanlı bir kadın olmak üzere ressamların dahasına münkeşif olan bu çehre İhsan Hanım’ın muhayyilesini alt üst etmiş olmalı ki ertesi gün Hanımefendi bir yeni şiir ile bizi karşıladı. Onun son kıtasına bakınız. Ne kadar güzeldir ve ne kadar o şahsiyet-i tarihiyenin kendisidir.

Ey güzeller ilahesi! Ey eli kanlı peri

İstedığın candır bildim. Son baharda bir gündü

Gözlerinde belirmişdi cinayetin eseri

O gün senin dudağında bir damla kan gördümdü”

Rıza Tevfik öyle bir vesileden böylesine bir şiir çıkarabilen kişinin şair olduğunun inkâr edilemeyeceğini söylemektedir.

İhsan Raif Hanım’ın

“Muhabbet bağında kendimden geçdim

Ateşler içinde bir lale seçdim.

Yandı yüreciğim kanarak içdim

Kızıl dudağından şarab-ı aşkı”

kıtasını alıntıladıktan sonra “Kafiye, musiki, elhasıl her vechile bu bir âteşin şiirdir. Ve âşık tarzının en nazik, en güzel bir nümunesidir.” demektedir. Yazının son kısımlarında da İhsan Raif Hanım’a büyük övgüler sunan Rıza Tevfik, kendileri göçüp gittikten sonra da İhsan Raif’in “tükenmez bir feyz-i tabiiye malik olduğu için” daha güzel şiirleri Osmanlı edebiyatına hediye edeceğini dile getirmektedir. *Nevsâl-i Milli*’de, şaire ait “Periler” başlıklı bir şiir yer almaktadır. Fotoğrafi bulunmamaktadır.

3. Yaşar Nezihe Hanım

Nevsâl-i Millî'nin söz konusu edilecek kadın yazarları arasındaki üçüncü isim Yaşar Nezihe'dir. Yıllıkta yer alan yazı imzasızdır. Bu yazıda, Yaşar Nezihe'nin daha çocuk yaştan itibaren çektiği acılar ön plana çıkarılmıştır. Annesini erken yaşta kaybeden Yaşar Nezihe, zalim bir babanın ellerine terkedilmiştir. Cahil, kaba bir babayla büyümek zorunda kalan Yaşar Nezihe, mektebe gitmek arzusunu babasına açtığı anda “tekdiye hatta, silleye, tokada hedef ol”muştur. Nezihe, babasının bu tutumuna rağmen çocuk hâliyle mektebe gidip, muallime öksüz olduğunu söyleyebilmiş, kendisini okutmasını istemiştir. Bütün ömrü boyunca aldığı tahsil bu mektepteki bir iki yılla sınırlıdır. Gençlik yıllarından itibaren başta *Malûmat* olmak üzere birtakım mecmua ve gazetelerde şiirleri yayımlanmıştır. Yaşar Nezihe hakkında *Nevsâl-i Millî*'de yer alan metnin tamamı şöyledir:

“Yaşar Nezihe Hanım 1297 senesi kanunusanisinin, soğuk, fırtınalı bir gecesinde Şehremini civarında Baruthane Yokuşu'nda harab bir hanenin viran bir odasında dünyaya gelmiştir. Maktezayı kadri olarak o gece evlerinde yakacak gaz bile bulunmuyordu. Henüz altı yaşında iken validesi veremin biaman pençesinden tahlis giryeban edemeyerek küçük Nezihe'yi sefil ve serhoş bir pederin dest-i zalamkarına terk edip gitmiştir. O zaman pederi şehremaneti kantar idaresi hüdemasından olub iki yüz kuruşla istihdam olunuyordu. Kendi ismini yazamayacak kadar cahil, hissiz, şefkatsiz idi. Yaşar Nezihe Hanım sabavetinin en kıymetdar zamanlarını sokaklarda erkek çocukların oynadıkları oyunlarla geçirdi. Bir gün kalbinde mektebe gitmek, okumak arzusu hasıl oldu ve bu arzu gittikçe tezayüd etti. Mektebe gitmek istediğini pederine söylediği zaman tekdire hatta silleye, tokata hedef oldu. Fakat kalbinde gittikçe tezayüd eden bu arzuyu hiç bir şey teskin edemiyordu. Bir gün pederinden gizli o civarda bulunan Kapuağası İbrahim Ağa mekteb-i ibtidaisinin yolunu tutmuş bir mücrime gibi titreye titreye mektebden içeriye girerek muallimin elini öpmüş:

-Ben öksüzüm hoca efendi, beni okutunuz.

demişti. Pederi mektebe gittiğini öğrendi. Ve evden tart etti. Biçare çocuk birkaç gece komşularına sığındı. Bu mektebde Yaşar Nezihe Hanım bir sene okumuşdur. İşte hayatında müddet-i tahsili mekteb ibtidaiyede bu bir senedir. Hayatının onaltı senesi pederinin hanesinde bir ot minderin üzerinde geçti. Üçyüz ondörtte izdivac etti. İzdivacından sonra küçük bir saadeti müteakip şimdiye kadar birçok felaketler içinde emrar-ı hayat etti. İki zevci tarafından ihanete maruz kaldı. Hemen denilebilir ki bu muhterem şairenin figansız pek az zamanı vardır. Yaşar Nezihe Hanım'ın şiir yazmaya başlaması bir heves neticesidir. 312'de Ahmed Rasim Bey'in *Malumat* gazetesinde Leyla Feride imzasıyla yazdığı

Çare bulan olmadı bu yareye

şarkıyı görmüş kendisi de Leyla Feride gibi şiir yazmak istemişti. Mamafih Yaşar Nezihe Hanım'ın eşarı yalnız heves neticesiyle yazılmamıştır. Onun Cehennemi geçmiş hayatı onu daha ziyade şiir yazmaya sevk etmiştir.

İlk defa 'suziş aşkınla her an ah u figan eylerim' mısraıyla başlayan şarkıyı Mazlume imzasıyla yazdı. Ve sonra *Malumat* gazetesinde "Mahmure" imzasıyla ikinci ve yine "Mehcure" imzasıyla üçüncü şiirini yazdı. Bu şiirlerin tenkide uğramadığını görünce büyük bir cerasetle artık şiir yazmaya koyuldu. Ve pek çok şiir yazdı. Kemal-i katiyetle diyebiliriz ki Yaşar Nezihe Hanım kadınlar içinde en çok şiir yazandır. Ekser şiirlerinde kendi hayatından, bedbahtlığından, talihinin setmelerinden bahseder. Şiirleri gayet samimi bir lisanla yazılmıştır. 317 senesinde Terakki risalesine yazdığı bir şiirini buraya derc ediyoruz. Bundan on iki sene evvel yazdığı bu şiir muhterem şairemizin eserleri hakkında sarih bir fikir verebilir:"

Burada söz konusu edilen şiirin başlığı "Tahattur Et"tir. Yıllıkta yer alan yazının son kısmında ise "Yaşar Nezihe Hanım'ın şiirlerinin bir kısmı 'Hanımlara Mahsus Gazetede', 'Sabah'da, "Kadın'da, "Terakki" gazetesinde, 'Kadınlar Dünyası'nda ve daha birçok risalelerde neşr olunmuştur. Bunlardan başka son zamanlarda intişar eden 'Bir Deste Menekşe' isimdeki mecmua-i eşarı var." denilerek şairin edebî kimliği hakkında birkaç not düşünülmektedir. Yaşar Nezihe'nin yıllıkta yer alan metni ise "Rah-ı Maişet" adını taşımaktadır.

Yaşar Nezihe Hanım da üç evlilik yapan sanatkârlarımızdandır. Tüm hayatı maddî sıkıntılarla geçmiştir. Kızılay, Darphane, Esirgeme Derneği gibi kurumlarda çalışarak hayatını sürdürmeye çalışmıştır. İlk şiirlerini Mazlume, Mahmure, Mahcure müstearlarıyla yazmıştır. Sosyal muhtevalı şiirlerinin yanısıra sanatının omurgasını hüznün, melankoli, romantizm oluşturmaktadır. (Doğan, 2012:172) Hayatının son yıllarını Silivrikapısı'nda geçiren Yaşar Nezihe Hanım'ın vefat tarihi olarak *Resimli Kadın Şair ve Muharrirlerimiz*'de 1934-1935 yılları gösterilmektedir. (Uraz, 1940:144) Ancak, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Aydın Kadınlar*'da vefat tarihi 1971'dir.

4. Belkıs Şevket Hanım

Nevsâl-i Millî'de imzasız olarak yer alan yazıda Belkıs Şevket Hanım hakkında şu ifadeler bulunmaktadır.⁵

“Belkıs Şevket Hanım Sultan Mahmud vüzerasından Ali Namık Paşazade Ata Paşa'nın küçük mahdumu merhum Şevket Bey'in kerimesidir. Türkçe ve İngilizce'yi pek esaslı tahsil etmiştir. Elyevm hususi mekteplerde İngilizce, musiki ve terbiye-i etfal muallimliği etmektedir.

Belkıs Hanım 'Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan' cemiyetinin hin-i teşekkülünde bu cemiyete intisab ederek refikaları meyanında bir mevki-i muhterem kazanmıştır. Orada daima kadınlık inkılâbı için çalıştı. 'Kadınlar Dünyası'nda teceddüde ve ıslah nestere dair yazdığı makaleler kendisinin ateş-i hürriyetle mali nasıl bir ruha malik olduğunu göstermeye kâfidir.

Belkıs Hanım'ın bunlardan başka ve bunlardan daha büyük bir meziyeti bir büyüklüğü de memleketimiz kadınlığında ilk cesaret-i medeniyeyi ve erkekler gibi hayatta kadınların herşeyi yapabileceklerini göstermesidir. Bu hareketi Osmanlı kadınlığının terakkiye karşı gösterdiği ilk cehd, ilk hareket olarak telakki olunabilir. Tarih onu Osmanlı kadınlığında ilk cesaret-i medeniyeyi gösteren ilk tayyare ile suud eden bir kadın olmak üzere takdir ile yad edecektir.”

Belkıs Şevket Hanım'ın yıllıkta yer alan yazısının başlığı “Tayyarecilik”tir. Yazıda ilk uçuşuna dâir hatıralar canlı bir biçimde okunabilmektedir. Kadın çalışmaları söz konusu olduğunda ilk defa uçan Türk kadını olarak bilinen Belkıs Şevket Hanım aynı zamanda *Kadınlar Dünyası* mecmuasında yazıları yayımlanmış bir yazarımızdır.

“İstanbul'dan ayrıldıktan

Olundu fakat yere nüzul ettiğiniz zaman gönlümde bir mahzunluk vardı.

Gönlüm ruhum daha çok gezmek hatta uzaklara ötelere gitmek ... bu seyahat keşke çok devam etseydi.

5. Gülistan İsmet Hanımefendi

---

⁵ Buraya alıntıladığımız metin yıllıktaki metnin tamamıdır.

Kaynaklarda hayatı hakkında en az malumatın bulunduğu yazarlarımızdan biri de Gülistan İsmet'tir. Bundan dolayı *Nevsâl-i Millî*'de M. H. imzasıyla kaleme alınan yazı büyük bir değer ifade etmektedir. Yıllığa göre Yıldız kumandanlığı mahiyetindeyken sürgün edilen Bağdatlı Mehmed Tevfik Bey'in kerimesi olan Gülistan İsmet, 1290 senesinin Mart'ında Saraybosna'da tevellüd etmiştir. İlme büyük önem veren babasının himmetiyle Gülistan İsmet sekiz yaşından itibaren Üsküdar'daki Amerikan İnas Mektebi'ne devam etmiştir. Mektepteki gayretli çalışmalarından dolayı mektep müdürü tarafından korunup kollanan Gülistan İsmet “bila inkıta ve leylî” olarak on yıl kadar mektepte kalmış daha sonra Müslüman bir doktor olarak Amerika'ya gönderilmesi söz konusu olmuştur.

Yıllığa göre, Gülistan İsmet doktor olamamış ama “Türk kadınlarına nümune-i imtisal olacak derecede mükemmel bir kadın, fedakâr bir valide olmuştur.” *Nevsâl-i Millî*'de bu malûmatın yanısıra Gülistan İsmet hakkında şunlar yazmaktadır:

“1313 senesinde Asım Bey'le izdivaç etmiş ve çocuklarının üçüne de hem en ciddi bir validelik hem de en emin bir muallimlik etmiştir. İngilizce ve Fransızca'yı bihak o kadar yazar ve birkaç lisan tekellüm eder olduğu hâlde bunları kâffesi ve bütün semere-i tahsili validelik vezaifinin ve hissiyat-ı milliyesinin tekemmül ve neşv ü nemasına hizmet etmiştir. Gülistan İsmet Hanımefendi Osmanlı inkılâbına da iştirak ederek elyevm meclis-i Mebusan başkatibi bulunan zevci Mustafa Asım Bey'le beraber bulunduğu Selanik'de (İttihad ve Terakki) cemiyyeti hafiyesinin azası meyanına dâhil olmuştur. Bu sıfatla memlekete ifa ettiği hizmet mumileyhinin bütün hayatında en büyük bir fahr ve mübahat teşkil edebilir. Çünkü zencir-i istibdadı kırmakla meşgul olan (İttihad ve Terakki)'nin meşhur (Reval) mülakatından sonra Avrupa ve Amerika'nın matbuat-ı meşhuresine hafiiyen gönderdiği beyannamelerin İngilizcelerini kendisi yazmış ve zevcinin ve Manyasızade Refik Bey merhumun irşadıyla cemiyetin kadınlar şubesinde bihak temeyyüz etmiştir. İnkılabdan sonra Selanik'de (Şefkat) namında bir cemiyet-i hayriyenin esaslarını vaz etmiş ise de terakkisini temin edemeden İstanbul'a gelmeye mecbur olmuştur.

Gülistan İsmet Hanımefendi henüz validelik vezaifine hasr-ı nefes etmeden makdem devr-i istibdadın yegâne kadın gazetesi olan (Hanımlara Mahsus Gazete)'ye birçok yazılar yazmıştır.”

Gülistan İsmet'in yıllıkta bir fotoğrafı bulunmamaktadır. Yıllıkta “Beşiği Sallayan El Dünyaya Hükmeder” başlıklı yazısında annelik vazifesi ve çocuk yetiştirilmesinin ne derece önemli olduğu üzerinde durur. Yazının altbaşlığı: “Çocuk aileyi, aile milleti temsil eder.”

Gülistan İsmet hakkında tek diyebileceğimiz çalışmayı Melike Karabacak yapmıştır.⁶ Karabacak'ın çalışmasından hareketle Gülistan İsmet hakkında *Nevsâl-i Millî* dışında kalan bilgileri burada nakletmemiz mümkündür. Gülistan İsmet Amerikan Kız Koleji'nden mezun olan ilk Müslüman Türk kadınıdır. (Karabacak, 2009:161) Annesi Hüsnügül Hanım, Abdülaziz sarayından gelme Çerkez asıllı bir cariyedir. Babası Mehmed Tevfik Bey, kızına nitelikli bir eğitim alabilmesi için maddî manevî bütün desteği sağlamıştır. Amerikan okuluna göndermeye karar verdiğinde karşılaştığı muhalefete rağmen kararının arkasında durmuştur. (Karabacak, 2009:165) *Nevsâl-i Millî*'de yer alan malumatın dışında Gülistan İsmet'in Jön Türk devriminden sonra rahat bir hayat yaşadığı, kızı Nurinisa Asım'ı da Amerikan Kız Koleji'ne gönderdiği bilinmektedir.

6. Emine Semiye Hanımefendi

Nevsâl-i Millî'de hayatı hakkında kısa bir yazı bulunan Emine Semiye Hanım, yakın zamanda edebiyat araştırmacılarının gündemine girmiş, kendisi hakkında kitap ve makaleler neşredilmeye başlanmıştır. Yıllıkta fotoğrafı bulunmayan Emine Semiye Hanım'ın kendi el yazısıyla yazdığı notta “Dünyanın en mesud insanları vatan ve milletine güzel bir koku bırakmağa muvaffak olanlardır.” yazmaktadır. Hâl tercümesi hakkındaki imzasız yazı şu şekildedir:

“Emine Semiye Hanım 1282 (1868 y.ö.) senesi martının altıncı günü merhum Cevdet Paşa'nın sulbünden İstanbul'da, Vezneciler'de dünyaya gelmiştir. Küçüklüğünden beri edebiyata hevesli bulunduğu için hemşiresi Fatma Aliye Hanım derecesinde tarih ve ulüm-u diniye derslerinde ileri gidememiş ise de felsefe ile iştiğalden büyük bir haz almış ve bir aralık Selanik'de askeri rüşdiyesi Farisi muallimi bulunan Kara Baba Tekkesi şeyhinden iki sene kadar Arabi, Farisi ve tasavvuf dersleri alarak tevsi-i malumat etmiştir.

Selanik'de inas mekteplerine müfettişlik ettiği gibi bazı muallime ve talebatı tedris suretiyle de maarife çalışmıştır.

Siroz'da geçirdiği dört senelik hayatında bir taraftan memur kızlarını okutarak tenvir diğer taraftan (İttihad ve Terakki) Cemiyetinin teşkilat-ı hafiyesine dahil olarak vatanına hizmet etmiştir. Hürriyetin ilanından sonra ve bilhassa Otuzbir Mart İhtilalinde gazetelere isyan-ı askeri aleyhine birçok makaleler yazmak cesaretini göstermiştir. Son harb-i meşum esnasında Şişli Etfal Hastahanesi'nde

---

⁶ Karabacak, Melike, “Osmanlıda Politik ve Edebi Bir Kadın: Gülistan İsmet”. Karabacak'ın kaynakları arasında *Nevsâl-i Millî* yoktur.

mecruhin gazat bakıcılığı etmiş ve İttihad ve Terakki erkanı habsedildiği sırada Kamil Paşa kabinesine mensub bazı kimseler tarafından (iki ana bana dostuna) kendisinin de habsine dair teşebbüsatta bulunduğunu mevsükan haber verdiklerinden Etfal Hastahane'sini terk ile Paris'e azimet etmiştir.

Hayat-ı ailesine müteallik bir bedbahtı ve onun icab ettirdiği medid bir davanın buhranlı günleri sıhhatini haleldar ettiği cihetle şimdilik istirahat mecburiyetinde bulunmaktadır. Fakat bu istirahat zamanını da beyhude geçirmeyip kızlarımızın talim ve terbiyelerine aid tetebbuat ile geçirmektedir. Müşarünileyha matbuat sütunlarındaki pek çok asarından maada bir kaç milli romanın da muharriresidir.”

Emine Semiye Hanım'ın yıllıkta yer alan metninin başlığı “Ah Biz de Avrupalılar Gibi Olabilirsek!”tir. Bu metnin yazıldığı sırada Emine Semiye Hanım'ın Paris'te olduğu anlaşılmaktadır. Avrupa'nın ilim ve fende göstermiş olduğu ilerleme daha çok Paris gözlemlerine dayanarak aktarılmaktadır. Emine Semiye Hanım da yazısının sonunda vurguladığı gibi, Osmanlı toplumunun ilerlemesini çocukların anne kucağına tahsil hayatına alıştırılmasıyla mümkün olacağını ifade eden kadın sanatkârlarımızdandır.

İlkyazı çalışmalarını Emine Vahide adıyla *Hanımlara Mahsus Gazete*'de “Bir Mütéhassisenin Tefekküratı” ismiyle gün yüzüne çıkarmıştır. (Uraz, 1940:470) Çocuk terbiyesi üzerine hikâyeler yazmıştır. Fennî ve muhtelif konular hakkında hikâyeler yayımlamıştır. *Gayya Kuyusu*, *Sefalet* romanlarının yazarıdır. Emine Semiye Hanım, Fatma Aliye'nin kardeşi olması dolayısıyla yazı hayatı söz konusu olduğunda geri planda kalmıştır. Onu, ön plana çıkaran ictimai meselelere olan ilgisi ve bu alandaki çalışmalarıdır. 1896'da Selanik'te çıkan *Mütalaa* gazetesinde başyazarlık yapmıştır. Emine Semiye'nin bir de matematik kitabı bulunmaktadır. (Doğan, 2012:145) II. Meşrutiyet sonrasında aktivist kimliği onu Anadolu'da karşımıza çıkarmaktadır. İdealist öğretmenler yetiştirmek için 1920 sonrasında bu coğrafyada iz sürmüştür. (Doğan, 2012:145)

7. Halide Edib Hanım Efendi

Türk edebiyatının şüphesiz en güçlü kadın yazarlarının başında Halide Edip Adıvar gelmektedir. Yıllıkta hayatı hakkındaki yazı imzasızdır.

Yıllıkta yaklaşık iki sayfa uzunluğundaki yazının burada tamamına yer verilmeyecektir ancak Halide Edib'in hayatı hakkındaki tarih, kişi ve yer isimleriyle,

yazarın hangi yönlerinin öne çıkarıldığı üzerinde durulacaktır. Yıllığa göre Halide Edip, “Bursa reji nazırı Edib Beyefendi’nin kerimeleridir. Rumi 1299 tarihinde İstanbul’da doğmuştur. Pederleri tahsil ve terbiyesine son derecede itina eylemiş Halide Hanım İngiliz mürebbiyelerinin dest-i terbiyesinde çocukluğundan itibaren milli bir tahsil almıştır.” Üsküdar’da Amerikan İnas Koleji’ni II. Abdülhamid devrinin istibdadına rağmen başarıyla tamamlamış, ayrıca muallimlerden riyaziyat, felsefe, ictimaiyat dersleri almıştır.

Meşrutiyet’in ilanıyla *Tanin* gazetesi yayımlanmaya başladığı zaman Halide Edib adı Osmanlı yazarlarının “ciddi surette nazar-ı dikkatini celb et”miştir: “Hürriyet ve teceddüd aşkıyla çarpan kalbler arasında Halide Edib Hanım iman ve cesareti ile temeyyüz ediyordu.” sözünü onun edebiyat kamuoyundaki yerini göstermektedir.

Nevsâl-i Millî’de Halide Edip hakkında kaleme alınan yazı, diğer hâl tercümelerinden farklılıklar göstermektedir. İmzasız olmasına rağmen Halide Edip’i yakından tanıyan biri tarafından yazıldığı aşikârdır. Halide Edip’in hayatı hakkında resmî malumat vermesinin yanısıra onun iç âlemini yansıtmaya, duygularını açığa çıkarma amacı taşıdığı görülmektedir: “O, dünyaya bir sanatkâr olarak gelmişti. Şüun ve hadisatın onun ruhunda kopardığı ihtirazlar birer eser-i nefis sanat oluyordu. Bir taraftan hayatını yaşarken diğer taraftan hayat yaratıyordu. ‘Son Eseri’nde sanatkâr Feridun Hikmet ağzından dediği gibi bir kuş için ötmek nasıl bir ihtiyac ise, bahar gelince bir ağaç için tomucuklanmak ve çiçek açmak nasıl bir emr-i tabii ise kendisi için de hayat rüzgârlarının rebab-ı ruhundan kopardığı samimi nağmeleri terennüm etmek o kadar zaruri ve tabii idi.” cümleleri bu söylediklerimize somut birer örnektir. Yazının devamında Halide Edip’in eserlerindeki edebî gücün büyüklüğünden bahsedilmektedir. *Harab Mabedler*, *Raik’in Annesi*, *Seviye Talib* gibi eserler, Halide Edip’in kendini aradığı, kalem tecrübeleri olarak değerlendirilmektedir. Asıl sanat dehasını *Handan*’da bulmuştur. Fransızca tercümesinde görülen kabalıklara rağmen Batı yazarlarının dikkatini çekmiştir. Almanca ve İngilizce’ye tercüme edilmesi noktasında girişimler bulunmaktadır. Yazıda *Handan* hakkında “Handan’da bir felsefe-i ictimaiye arayanlar hata ederler. O münhasıran bir hikâye-i kalb ve aşkıdır. Medeniyetin ilk dakikalarından beri binlerce sanatkârın terennüm ettiği bu dastan-ı ezeliyi bu kadar bakir elhan ve anat ile tekrar yaratabilmek için ne büyük bir kabiliyet isterdi.” denilmektedir. Yazının kaleme alındığı sırada Halide Edip’in yayımladığı son eserin *Handan* olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü yazıda, Halide Edip’in *Yeni Turan*’da sanatı, fikir ve nazariyeye

kurban eylediği söylenmekte, *Son Eseri* ile ise, sanatın kudsîyetine döndüğü ifade edilmektedir. Bundan dolayı yazar, *Handan*'da Halide Edip'in son sözünü söylememiş olduğu emniyetini verdiği dile getirmektedir.

İlk yazılarını Halide Salih imzasıyla *Tanin*'de kaleme alan Halide Edip, kadın meseleleri hakkında birçok makale yayımlamıştır.

8. Diğer Yazılar

Nevsâl-i Millî'nin kadın edebiyatı araştırmalarına kaynaklık etmesi bakımından Cenab Şehabeddin'in, Ahmed Refik'in, Müfid Ratib'in ve son olarak Ruşen Zeki'nin kadın meseleleri ve edebiyatına dâir kaleme aldıkları makalelerine kısaca değinmek gerekmektedir.

Cenab Şehabeddin'in başlığı "Kadınlarımıza Dâir"dir. Celal Nuri Beyefendi'ye ithafıyla yayımlanmıştır. Yazı, Celâl Nuri'nin *Kadınlarımız* adlı eseri hakkındadır. Cenab Şehabeddin, bu eseri, müellifin diğer eserleri arasında "en mühim" bulunduğu eseri olarak tarif etmektedir. Kadınlar hakkında kaleme alınan başka bir yazının sahibi Ahmed Refik'tir. "Osmanlı Tarihinde Kadınlar" başlığını taşıyan yazıda Ahmed Refik, tarihte önemli mevkiilerde bulunmuş olan kadınlar hakkındaki düşüncelerini kaleme almıştır. Ahmed Refik'e göre "Kanuni Sultan Süleyman'dan sonra devletin en mühim ricali kadın nüfuzuna tabi olduğu görülür. Hususiyle padişahların tab'an zayıf, eski cengaverane ve merdane düşüncelerden mahrumiyetleri kadının nüfuzunun artmasına sebep vermiştir." Yazıda Orhan Gazi devrinden başlayarak başta Nilüfer Hatun olmak üzere, Köprülüler devrindeki Tarhan Sultan'a kadar geniş bir alanda Osmanlı kadınları hakkındaki düşüncelere yer verilmiştir. Müfid Ratib'in yazısı ise "Şekspir'in Kadınları" başlığını taşımaktadır. Yazıda Shakespeare tiyatrosu dendiğinde akla gelen dört kadın üzerinde durulmaktadır: Venedik Taciri'ndeki Portiya, Romeo ve Juliet'teki Juliet, Hamlet'teki Ofelya, Kral Lear'daki Kordelya (Cordelia). Müfid Ratib, bu oyun ve kahramanlara dünya tiyatrosundan önemli metinlerle yaklaşmakta, aralarındaki farkları tespit ederek devri içinde erken sayılabilecek önemli bir tiyatro eleştirisi sunmaktadır. Kadınlar hakkında *Nevsâl-i Millî*'de yer alan son yazı Ruşen Zeki imzalı "Bizde Hareket-i Nisvan"dır. Adından anlaşılacağı üzere bizdeki kadın faaliyetlerinin tarihini vermektedir.

Kaynakça

Aydın, B., (2009), “Salnâme”, DİA, C. 36, s. 51.

Coşkuntürk, Hüveyla, (1987), İhsan Raif Hanım, Ankara, (Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları).

Çolak, Güldane; Uçan, Lale, (2008), II. Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’e Basında Kadın Öncüler, İstanbul, Heyamola Yayınları.

Doğan, Sabiha, (2012), Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Aydın Kadınlar: Şair ve Yazarlar (1850-1950), İstanbul, Akademik Kitaplar.

Hatemi, Hüsrev, (1998), Eriyen Mumlar, İstanbul, Dergâh Yayınları.

Gövsâ, İbrahim Alâattin, (1962), “Nigar Hanım”, Türk Meşhurları Ansiklopedisi.

Kahraman, Â., (2007), “Nevsâl-i Millî”, DİA, C. 33, s. 62.

Karabacak, M., (2009), “Osmanlı’da Politik ve Edebi Bir Kadın: Gülistan İsmet”, Türk İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi, Sayı: 7, ss. 161-175.

Kaymaz, Kadriye, (2009), Gölgedeki Kalem Emine Semiye: Bir Osmanlı Kadın Yazarının Düşünce Dünyası, İstanbul, Küre Yayınları.

Öztürk, Cemil, (2002), İhsan Raif Hanım: Yaşamı, Sanatçı Kişiliği, Yayımlanmış ve Yayımlanmamış Bütün Şiirleri, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

Şair Nigar, (1959), Hayatımın Hikâyesi, İstanbul, Ekin Basımevi.

T.Z., (1330), Nevsal-i Millî, İstanbul, Asar-ı Müfide Kütüphanesi.

Uraz, Murat, (1940), Resimli Kadın Şair ve Muharrirlerimiz, İstanbul, Nümune Matbaası.
